

Zorghandelingen uitvoeren en overdragen zonder zorgen

Wetten en regels voor het uitvoeren van zorghandelingen door zorgvragers, mantelzorgers, vrijwilligers, zorgprofessionals en zorginstellingen

Uitvoeren en overdragen zonder zorgen

Zorgvragers, mantelzorgers, vrijwilligers en zorgprofessionals werken meer samen in de zorg. In deze samenwerking krijgen zij ook te maken met zorghandelingen.

Steeds vaker voeren andere personen dan de zorgprofessional zorghandelingen uit. Bijvoorbeeld de zorgvrager zelf, een betrokken mantelzorger of een vrijwilliger. Het gaat om medische of verpleegkundige handelingen. Bijvoorbeeld steunkousen aantrekken, ogen druppelen of insuline spuiten.

In dit document lees je welke wetten en regels gelden bij het uitvoeren van zorghandelingen. En welke verantwoordelijkheid je hebt in de rol van zorgvrager, mantelzorger, vrijwilliger, zorgprofessional en zorginstelling.

Welke rol heb ik?

Klik op een icoon als je meer informatie wil over het uitvoeren en overdragen van zorghandelingen.

**Ik twijfel
over mijn rol**

Zorgvrager

Een zorgvrager is iemand die zelf zorg nodig heeft. Deze persoon kan zorghandelingen bij zichzelf uitvoeren. Soms geeft de zorgvrager toestemming aan iemand anders om te helpen. Dat kan een mantelzorger, een vrijwilliger of een zorgprofessional zijn.

Mantelzorger

Een mantelzorger is iemand die zorgt voor een persoon uit zijn of haar omgeving, zoals een familielid, vriend, buur of partner. Er is dus een persoonlijke band. De mantelzorger mag bepaalde zorghandelingen uitvoeren als de zorgvrager dat goed vindt.

Vrijwilliger

Een vrijwilliger is iemand die zorg geeft zonder daarvoor betaald te worden. De vrijwilliger kent de zorgvrager niet als hij/zij begint met het geven van zorg. Vrijwilligers werken vaak via een zorginstelling of een vrijwilligersorganisatie. Het is aan te raden in een vrijwilligersovereenkomst vast te leggen welke zorghandelingen de vrijwilliger mag doen.

Zorgprofessional

Een zorgprofessional is iemand die in zijn beroep voor anderen zorgt. Welke zorghandelingen een zorgprofessional mag uitvoeren, hangt af van de opleiding, de functie en bekwaamheid. Een zorgprofessional kan zorghandelingen ook aanleren aan zorgvragers, mantelzorgers en vrijwilligers.

Zorginstelling

Een zorginstelling is een organisatie die zorg geeft, bijvoorbeeld in een ziekenhuis, een verpleeghuis of thuis. In een zorginstelling werken zorgprofessionals en soms ook vrijwilligers. Een zorginstelling kan ook zorgvragers, mantelzorgers en vrijwilligers ondersteunen bij het uitvoeren van zorghandelingen.

Ik twijfel over mijn rol

Naast de onderstaande voorbeelden kunnen zich ook andere situaties voordoen. Overleg in dat geval met de zorgprofessional.

‘Ik word betaald vanuit een persoonsgebonden budget (PGB) om een zorghandeling uit te voeren bij iemand met wie ik al sinds het begin van de zorgverlening een persoonlijke band heb.’

In deze situatie voer je de zorghandeling uit vanuit je rol als **mantelzorger**. Het maakt niet uit dat je betaald wordt vanuit een PGB.

‘Mijn vader woont in een verpleeghuis. Af en toe help ik bij de maaltijd ook andere bewoners met het innemen van de medicijnen.’

In deze situatie voer je de zorghandeling uit bij anderen dan jouw vader. Dit doe je vanuit de rol van **vrijwilliger** en niet vanuit je rol als mantelzorger.

‘Ik werk als verpleegkundige en help mijn buurman dagelijks met het druppelen van zijn ogen. Dit doe ik buiten mijn werk om in mijn vrije tijd.’

In deze situatie voer je de zorghandeling uit vanuit je rol als **mantelzorger** in plaats van vanuit de rol van zorgprofessional. Het is een voordeel als je ook geregistreerd verpleegkundige bent. Je kunt als mantelzorger met je professionele kennis en ervaring zorgtaken uitvoeren. Dit kan ook een valkuil zijn. Evalueer dit regelmatig.

‘Ik werk als directeur bij een mantelzorgorganisatie met als doel om zorgvragers thuis of in het verpleeghuis gezelschap te houden. Ik overweeg om mijn medewerkers ook zorghandelingen uit te laten voeren, zoals hulp bij het innemen van medicatie.’

In deze situatie gaat het om ‘professionele’ of ‘betaalde mantelzorg’. Deze naamgeving is misleidend. Er is namelijk geen persoonlijke band bij de start van de zorg. Als mantelzorgorganisatie heb je dezelfde verantwoordelijkheden als een **zorginstelling** als het gaat over het uitvoeren van zorghandelingen.

Zorgvrager

Mag ik een zorghandeling uitvoeren?

Je mag als zorgvrager een zorghandeling bij jezelf uitvoeren. Je hoeft jezelf hiervoor geen toestemming te geven. Het is belangrijk goed na te denken of je de zorghandeling zelf wil en kunt uitvoeren. Je bent niet verplicht om zorghandelingen over te nemen van een zorgprofessional.

Goed om te weten:

Het verlenen van toestemming is anders bij minderjarigen. Bij kinderen jonger dan 12 jaar moet de ouder of voogd toestemming geven voor het uitvoeren van de zorghandeling.

Bij kinderen tussen de 12 en 16 jaar moeten het kind én de ouders of voogd toestemming geven. Zorgvragers vanaf 16 jaar mogen zelfstandig toestemming geven. Hebben zij een wettelijk vertegenwoordiger, bijvoorbeeld vanwege wilsonbekwaamheid*? Dan moet de wettelijk vertegenwoordiger toestemming geven. De KNMG-wegwijzer biedt meer uitleg over toestemming en informatie bij behandeling van minderjarigen.

Welke verantwoordelijkheden heb ik?

Van jou als zorgvrager of jouw (wettelijke) vertegenwoordiger wordt het volgende verwacht bij het aanleren en uitvoeren van een zorghandeling:

- Je volgt een instructie en staat open voor begeleiding en aanwijzingen van een zorgprofessional.
- Je voert de zorghandeling uit zoals je dat geleerd hebt.
- Ga je een zorghandeling uitvoeren? Stel jezelf de vragen vooraf, zie Ezelsbrug: SO(C)K. Dat betekent ook dat je weet wie je kunt bereiken als er iets fout gaat. Twijfel je of je de zorghandeling goed en veilig uit kunt voeren? Neem contact op met een zorgprofessional.

* Een persoon kan wilsonbekwaam zijn. Wilsonbekwaam betekent dat iemand niet in staat is om zelfstandig beslissingen te nemen over diens gezondheid of andere belangrijke zaken. Een persoon begrijpt de informatie daarover niet goed of kan de gevolgen van de beslissing niet overzien, bijvoorbeeld bij het uitvoeren van zorghandelingen. In dat geval maakt de zorginstelling afspraken met de wettelijk vertegenwoordiger.

Mantelzorger

> Wat als er iets mis gaat?

Mag ik een zorghandeling uitvoeren?

Heb je toestemming van de persoon* bij wie je de zorghandeling uitvoert en van wie je mantelzorger bent? Dan mag je de zorghandeling uitvoeren. Het is belangrijk goed na te denken of je de zorghandeling zelf wil en kunt uitvoeren. Je bent niet verplicht om zorghandelingen over te nemen van een zorgprofessional.

Goed om te weten:

MantelzorgNL heeft een keuzehulp uitgebracht die je helpt om de juiste keuze te maken. Bijvoorbeeld door het stellen van vragen, zodat je snapt wat de invloed is van het uitvoeren van een zorghandeling op jouw situatie.

Voor zorgprofessionals is wettelijk vastgelegd welke handelingen zij beroepsmatig mogen uitvoeren. Hiervoor geldt de wet Beroepen in de Individuele Gezondheidszorg (Wet BIG). Voor jou als mantelzorger geldt deze wet niet, omdat je niet beroepsmatig zorgt voor jouw naaste.

Welke verantwoordelijkheden heb ik?

Van jou als mantelzorger wordt het volgende verwacht bij het aanleren en uitvoeren van een zorghandeling:

- Je volgt een instructie en staat open voor begeleiding en aanwijzingen van een zorgprofessional.
- Je voert de zorghandeling uit zoals je dat geleerd hebt.
- Ga je een zorghandeling uitvoeren? Stel jezelf de vragen vooraf, zie Ezelsbrug: SO(C)K. Dat betekent ook dat je weet wie je kunt bereiken als er iets fout gaat. Twijfel je of je de zorghandeling goed en veilig uit kunt voeren? Neem contact op met een zorgprofessional.
- Als er een zorgprofessional bij de zorg betrokken is, stemmen jullie regelmatig af en evalueren jullie samen hoe het gaat. Ga goed bij jezelf na hoe je vindt dat het gaat en deel dit met de zorgprofessional.

* Een persoon kan wilsonbekwaam zijn. Wilsonbekwaam betekent dat iemand niet in staat is om zelfstandig beslissingen te nemen over diens gezondheid of andere belangrijke zaken. Een persoon begrijpt de informatie daarover niet goed of kan de gevolgen van de beslissing niet overzien. In dat geval maakt de zorginstelling afspraken met de wettelijk vertegenwoordiger. Dit kan jij als mantelzorger zijn, maar kan ook iemand anders zijn.

Vrijwilliger

> Wat als er iets mis gaat?

Mag ik een zorghandeling uitvoeren?

Heb je toestemming van de persoon* bij wie je de zorghandeling uitvoert en heb je een opdracht gekregen van een bevoegde zorgprofessional? Dan mag je de zorghandeling uitvoeren.

Bevoegd betekent dat iemand een zorghandeling zelfstandig mag uitvoeren volgens de daarvoor geldende afspraken. Het is belangrijk goed na te denken of je de zorghandeling zelf wil en kunt uitvoeren. Je bent niet verplicht om zorghandelingen over te nemen van een zorgprofessional.

Goed om te weten:

De zorginstelling bepaalt in overleg met jou welke zorghandeling je bij welke zorgvrager(s) uitvoert.

Samen met de zorginstelling kan je ervoor kiezen om als vrijwilliger ook voorbehouden handelingen uit te voeren. Hierbij moet je voldoen aan dezelfde voorwaarden als een zorgprofessional. Je mag als vrijwilliger niet zelf besluiten om een zorghandeling uit te voeren. Je mag wel besluiten om een zorghandeling niet uit te voeren.

Welke verantwoordelijkheden heb ik?

Van jou als vrijwilliger wordt het volgende verwacht bij het aanleren en uitvoeren van een zorghandeling:

- Je volgt een instructie en staat open voor begeleiding en aanwijzingen van een zorgprofessional.
- Je voert de zorghandeling uit zoals je dat geleerd hebt en je houdt je hierbij aan de afspraken die je hebt gemaakt met de zorginstelling of die in de vrijwilligersovereenkomst staan.
- Ga je een zorghandeling uitvoeren? Stel jezelf de vragen vooraf, zie **Ezelsbrug: SO(C)K.** Dat betekent ook dat je weet wie je kunt bereiken als er iets fout gaat. Twijfel je of je de zorghandeling goed en veilig uit kunt voeren? Neem contact op met een zorgprofessional.
- Je gaat na of de persoon van wie je de opdracht krijgt, zelf opgeleid is om deze handeling uit te voeren. Is dat zo? Dan mag je de zorghandeling uitvoeren.

* Een persoon kan wilsonbekwaam zijn. Wilsonbekwaam betekent dat iemand niet in staat is om zelfstandig beslissingen te nemen over diens gezondheid of andere belangrijke zaken. Een persoon begrijpt de informatie daarover niet goed of kan de gevolgen van de beslissing niet overzien, bijvoorbeeld bij het uitvoeren van zorghandelingen. In dat geval maakt de zorginstelling afspraken met de wettelijk vertegenwoordiger.

Zorgprofessional

> Wat als er iets mis gaat?

Mag ik een zorghandeling uitvoeren?

De wet Beroepen in de Individuele Gezondheidszorg (Wet BIG) beschrijft welke zorgprofessionals, welke (voorbehouden) zorghandelingen mogen uitvoeren.

De zorginstelling bepaalt het beleid over het verrichten van voorbehouden zorghandelingen door anderen. Bevoegde zorgprofessionals kunnen anderen een opdracht geven om een (voorbehouden) zorghandeling uit te voeren, bijvoorbeeld vrijwilligers.

Als zorgprofessional kun je niet verplicht worden om een (voorbehouden) zorghandeling uit te voeren. Bijvoorbeeld als je je daarvoor niet bekwaam voelt. In dat geval geef je de opdracht terug aan de opdrachtgever, meestal een arts. Of je draagt de zorghandeling over aan een zorgprofessional die zich wel bekwaam voelt.

Begeleiden in het aanleren van zorghandelingen

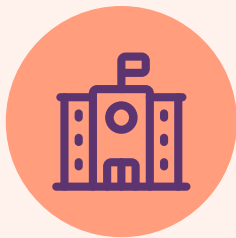
Het is aan te bevelen dat jij als bevoegde zorgprofessional de zorgvrager, mantelzorger en vrijwilliger begeleidt in het aanleren en uitvoeren van zorghandelingen. Dit geldt ook voor voorbehouden handelingen. Zij moeten daar wel mee instemmen.

Welke verantwoordelijkheden heb ik?

Van jou als zorgprofessional wordt het volgende verwacht bij het aanleren en uitvoeren van een zorghandeling:

- Je beheerst de zorghandelingen die je uitvoert en aanleert. Dit betekent dat je voor deze zorghandelingen bekwaam bent. Je schoolt jezelf en je legt dit vast volgens de afspraken van de zorginstelling waar je werkt.
- Ga je een zorghandeling uitvoeren? Stel jezelf de vragen vooraf, zie **Ezelsbrug: SO(C)K.** Dat betekent ook dat je weet wie je kunt bereiken als er iets fout gaat. Twijfel je of je de zorghandeling goed en veilig uit kunt voeren? Neem contact op met een andere zorgprofessional.
- Ga je een zorghandeling aanleren? Stem dan in een open gesprek af met de zorgvrager, mantelzorger of vrijwilliger over persoonlijke grenzen en verwachtingen. Zij zijn niet verplicht zorghandelingen uit te voeren. Je noteert afspraken hierover in het zorgdossier. Dit heet 'verantwoord samen zorgen'. Een verdere beschrijving staat in de **notitie Grenzen verkennen**.
- Staat de zorgvrager, mantelzorger of vrijwilliger open om een zorghandeling te leren? Probeer kalm, geruststellend en niet veroordelend de zorghandeling uit te leggen. Biedt de mogelijkheid om herhaaldelijk onder jouw supervisie de zorghandeling te oefenen. Besluit na afloop van het aanleren samen of de zorgvrager, mantelzorger of vrijwilliger bekwaam is. Stem daarna regelmatig af en evalueer samen hoe de zelfstandige uitvoer gaat.
- Zie je als zorgprofessional dat een zorghandeling niet veilig of niet volgens afspraak wordt uitgevoerd? Reageer daar dan passend op. Passend reageren wil zeggen dat je signaleert, bespreekt, bijstuurt, rapporteert en zo nodig een andere oplossing regelt.

Zorginstelling

> Wat als er iets mis gaat?

Wie mogen zorghandelingen uitvoeren?

De wet Beroepen in de Individuele Gezondheidszorg (Wet BIG) beschrijft welke zorgprofessionals, welke (voorbehouden) zorghandelingen mogen uitvoeren.

Mantelzorgers mogen zorghandelingen uitvoeren bij zorgvragers waar ze een persoonlijke band mee hebben. En als de zorgvrager en de mantelzorger het daar beiden mee eens zijn.

Voeren mantelzorgers zorghandelingen uit bij zorgvragers met wie ze geen persoonlijke band hebben? Dan zijn zij vrijwilliger.

Vrijwilligers mogen zorghandelingen uitvoeren in opdracht van een bevoegde zorgprofessional en onder de verantwoordelijkheid van de zorginstelling. Deze afspraken leggen zij vast in een vrijwilligersovereenkomst. De vrijwilliger en de zorgvrager moeten toestemming geven.

Welke verantwoordelijkheden heb ik?

Van een zorginstelling wordt het volgende verwacht bij het aanleren en uitvoeren van een zorghandeling:

- Zorg voor een heldere visie en draag helder beleid uit over gelijkwaardig samenwerking met mantelzorgers en vrijwilligers. Dit maakt voor iedereen duidelijk wie welke zorghandelingen mag uitvoeren en hoe de afspraken daarover worden vastgelegd.
- Leg vast welke zorghandelingen zorgprofessionals en vrijwilligers kunnen uitvoeren en registreer op welke manier zij hun bekwaamheid onderhouden.
- Leg samenwerkingsafspraken met vrijwilligers vast in een vrijwilligersovereenkomst. Hierin staat onder andere welke zorghandelingen de vrijwilliger doet en wat de rechten en plichten van de zorginstelling en de vrijwilliger zijn.
- Laat zorgvragers, mantelzorgers en vrijwilligers scholen door bevoegde zorgprofessionals, zodat ze zorghandelingen veilig en op de goede manier uitvoeren. Bied de mogelijkheid aan zorgvragers, mantelzorgers en vrijwilligers om begeleiding en hulp te vragen.
- Zorg dat zorgprofessionals in het zorgdossier vastleggen welke zorghandelingen de zorgvrager, mantelzorger en/of vrijwilliger zelf uitvoeren en wat de afspraken daarover zijn. Zorg ervoor dat zorgprofessionals regelmatig afstemmen en evalueren over hoe het gaat. Is er geen zorgprofessional meer betrokken? Dan is het aan te bevelen om een mogelijkheid tot rechtstreeks contact te bieden voor (spoed)vragen van zorgvragers, mantelzorgers of vrijwilligers.
- Ondersteun zorgprofessionals om passend te reageren als zij zien dat een zorgvrager, mantelzorger, vrijwilliger of andere zorgprofessional zorghandelingen niet goed of veilig uitvoert. Passend reageren wil zeggen dat een zorgprofessional signaleert, bespreekt, bijstuurt, rapporteert en zo nodig een andere oplossing regelt.

Vragen voor het veilig en verantwoord uitvoeren van een zorghandeling

Je hebt een zorghandeling geleerd. De situatie kan veranderen. Ook kan er iets gebeuren wat je niet verwacht. Daarom is het belangrijk om jezelf regelmatig een aantal vragen te stellen. Deze vragen helpen je om te beslissen of je de zorghandeling veilig en verantwoord kunt uitvoeren. De vragen zijn makkelijk te onthouden met de letters SO(C)K – het Engelse woord voor sok. Voer je een zorghandeling bij jezelf uit? Dan kun je de letter ‘C’ overslaan.

S SITUATIE

Is de gezondheid van de zorgvrager of van de mantelzorger, vrijwilliger of zorgprofessional veranderd?

- Kan ik de zorg als zorgvrager, mantelzorger, vrijwilliger of zorgprofessional nog aan?

O ONDERSTEUNING

Weet ik bij wie ik terecht kan en hoe ik contact kan opnemen als de zorghandeling anders verloopt dan ik gewend ben?

- Weet ik wie ik kan bereiken en hoe ik contact kan opnemen als ik de zorghandeling een keer niet uit kan voeren als mantelzorger of vrijwilliger? Of als ik het vertrouwen niet heb om de zorghandeling zelfstandig uit te voeren?

C COMMUNICATIE

Kan de zorgvrager zelf nog aangeven wat hij/zij wil of nodig heeft?

K KENNIS EN VAARDIGHEDEN

Weet ik nog hoe ik de zorghandeling moet uitvoeren? En waar ik op moet letten?

- Heb ik het vertrouwen dat ik, met de kennis en vaardigheden die ik bezit, de zorghandeling goed en veilig uit kan voeren in deze situatie?

Twijfel je na het beantwoorden van de vragen of je de zorghandeling goed en veilig uit kunt voeren? Neem dan contact op met een zorgprofessional.

Wat als er iets misgaat?

Uitvoeren van zorghandelingen vraagt om goede samenwerking tussen de zorgvrager, de mantelzorger, vrijwilliger, zorgprofessional en zorginstelling. Toch kan er iets misgaan bij het uitvoeren van zorghandelingen. Hieronder een overzicht wie wanneer aansprakelijk is.

Rol

Wanneer ben ik zelf aansprakelijk?

Mantelzorger

Als ik een fout maak die mij te verwijten valt, ben ik zelf aansprakelijk. Bijvoorbeeld als ik mij niet aan mijn verantwoordelijkheden houd. Dit geldt als je zorghandelingen thuis uitvoert, of in een zorginstelling. Meestal ben je verzekerd via je eigen aansprakelijkheidsverzekering. Soms kan de verzekering van de gemeente waar je de zorghandeling uitvoert helpen.

Vrijwilliger

Als ik een fout maak die mij te verwijten valt, ben ik zelf aansprakelijk. Bijvoorbeeld als ik mij niet aan mijn verantwoordelijkheden houd. Dit geldt als je zorghandelingen thuis uitvoert, of in een zorginstelling. Meestal ben je verzekerd via je eigen aansprakelijkheidsverzekering. Soms kan de verzekering van de gemeente waar je de zorghandeling uitvoert helpen.

Zorgprofessional

Als ik een fout maak die mij te verwijten valt, ben ik zelf aansprakelijk. Bijvoorbeeld als ik mij niet aan mijn verantwoordelijkheden houd. Wanneer ik niet passend reageer in situaties waarin ik zie dat een zorgvrager, mantelzorger of vrijwilliger spontaan een ander helpt bij het uitvoeren van een risicovolle zorghandeling, kan ik ook zelf aansprakelijk zijn.

Rol

Wanneer is de zorginstelling aansprakelijk?

Zorginstelling

De zorginstelling kan (ook) aansprakelijk zijn als er iets niet goed gaat bij het uitvoeren van zorghandelingen door de mantelzorger. Bijvoorbeeld als zij zich niet aan hun verantwoordelijkheden houden.

Zorginstelling

De zorginstelling kan (ook) aansprakelijk zijn als er iets niet goed gaat bij het uitvoeren van zorghandelingen door de vrijwilliger. Bijvoorbeeld als zij zich niet aan hun verantwoordelijkheden houden.

Zorginstelling

De zorginstelling kan (ook) aansprakelijk zijn als er iets niet goed gaat bij het uitvoeren van zorghandelingen door de zorgverlener. Bijvoorbeeld als zij zich niet aan hun verantwoordelijkheden houden.

Samen zorgen: er mag meer dan je denkt!

In dit kennisdocument lees je welke wetten en regels gelden bij het uitvoeren van zorghandelingen, en welke verantwoordelijkheden daaruit volgen. Als zorgvragers, mantelzorgers, vrijwilligers en zorgprofessionals gelijkwaardig samenwerken, ontstaat zorg die aansluit bij de wensen van de zorgvrager. Die gelijkwaardige samenwerking is nog lang niet altijd en overal een vanzelfsprekendheid.

Het gelijkwaardige samenwerken begint met het opbouwen van een vertrouwensrelatie. Het gaat hierbij om contact leggen en houden met zorgvragers, mantelzorgers en vrijwilligers om elkaar echt te leren kennen en begrijpen. Door middel van een open gesprek over verwachtingen en grenzen komen zorgvrager, mantelzorger, vrijwilliger en zorgprofessional tot maatwerk. In een gelijkwaardige samenwerking wordt ook gebruik gemaakt van de expertise van de zorgvrager, mantelzorger of vrijwilliger.

Vilans helpt hierbij door kennis en goede voorbeelden te delen en organisaties te helpen bij het toepassen van deze kennis. Vilans werkt samen met **Stichting KOMPAZ Nederland**. Deze organisatie faciliteert organisaties bij het ondersteunen van zelfredzaamheid en deelt hier (praktijk)kennis over, in het bijzonder over het aanleren en overdragen van zorghandelingen.

Colofon

Verantwoordelijk voor uitgave

Mijn Vilans Protocollen en Stichting KOMPAZ Nederland

Auteurs

Marieke Kurver en Marleen Versteeg (Vilans)

Matthijs Bosveld (Stichting KOMPAZ Nederland)

Redactie

Saskia Baardman

Vormgeving

Maikel van Berkel

Met dank aan

Yvonne de Jong en Karlijn Nanninga (Vilans)

Rankie ten Hoopen (Boels Zanders)

Hanneke de Boer (MantelzorgNL)

Datum

November 2025

Disclaimer

Zie: www.vilans.nl/disclaimer

